

MOLIYAVIY BOSHQARUV TAHLILI VA DIVIDEND SIYOSATINING KOMPANIYA BARQARORLIGIGA TA'SIRI

Siddiqov Anvarjon

Namangan davlat universiteti katta o'qituvchisi

Raxmataliyeva Marjona Xurshidjon qizi

Iqtisodiyot fakulteti Menejment yo'nalishi 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada moliyaviy boshqaruv tahlilining nazariy va amaliy jihatlarini hamda dividend siyosatining korxona moliyaviy samaradorligiga ta'siri o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida moliyaviy tahlil usullari asosida dividend siyosatini shakllantirish mexanizmlari tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, optimal dividend siyosati korxonaning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, investitsion salohiyatini oshirish va aksiyadorlar qiymatini maksimal darajada ko'paytirishda muhim ahamiyatga ega. Maqola xulosalari korxonalarda strategik moliyaviy boshqaruvni takomillashtirishda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: moliyaviy boshqaruv, moliyaviy tahlil, dividend siyosati, sof foyda, aksiyadorlar qiymati, investitsiyalar.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты финансового управления, а также влияние дивидендной политики на финансовую эффективность предприятия. В процессе исследования были проанализированы механизмы формирования дивидендной политики на основе методов финансового анализа. Полученные результаты показывают, что оптимальная дивидендная политика способствует обеспечению финансовой устойчивости предприятия, росту инвестиционного потенциала и увеличению стоимости для акционеров. Выводы исследования могут быть использованы при совершенствовании стратегического финансового управления компаний.

Ключевые слова: финансовое управление, финансовый анализ, дивидендная политика, чистая прибыль, стоимость акционеров, инвестиции.

Abstract: This article examines the theoretical and practical aspects of financial management analysis and the impact of dividend policy on corporate financial performance. The study analyzes dividend policy formation mechanisms based on financial analysis methods. The findings indicate that an optimal dividend policy plays a crucial role in ensuring financial stability, enhancing investment capacity, and maximizing shareholder value. The conclusions of the study have practical implications for improving strategic financial management in companies.

Keywords: financial management, financial analysis, dividend policy, net profit, shareholder value, investments.

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida kompaniyalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda samarali moliyaviy boshqaruv va oqilona dividend siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Globallashuv, raqobatning kuchayishi va moliyaviy bozorlarning beqarorligi sharoitida kompaniyalar moliyaviy qarorlarni ilmiy asoslangan tahlillar asosida qabul qilishi zarur. Moliyaviy boshqaruv tahlil korxonaning moliyaviy holati, to'lov qobiliyati, rentabelligi va kapitallashuv darajasini baholash imkonini beradi.

Dividend siyosati esa kompaniya foydasini aksiyadorlar va reinvestitsiya ehtiyojlari o'rtasida taqsimlash mexanizmi sifatida muhim strategik qaror hisoblanadi. Dividendlar miqdori va ularni to'lash barqarorligi investorlarning kompaniyaga bo'lgan ishonchini shakllantiradi hamda aksiyalar bozor qiymatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli moliyaviy boshqaruv tahlili va dividend siyosati o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, ularni kompleks o'rganish dolzarb masalalardan biridir.

Mazkur tadqiqotning maqsadi kompaniyalarda moliyaviy boshqaruv tahlili va dividend siyosatining iqtisodiy barqarorlik hamda investitsion jozibadorlikka ta'sirini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqot deduktiv yondashuvga asoslanadi. Mavjud nazariyalar va modellardan kelib chiqib, moliyaviy boshqaruv tahlili va dividend siyosati o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish uchun gipotezalar shakllantiriladi. Kvantitativ tadqiqot usullari ustunlik qiladi, ammo sifat tahlili elementlari ham kiritiladi. Bu moliyaviy ko'rsatkichlarning statistik tahlilini kompaniyalarning strategik yondashuvlari bilan birlashtirish imkonini beradi. Tadqiqot uzunlamas (longitudinal) tahlilni o'z ichiga oladi, bunda tanlangan kompaniyalar uchun ma'lumotlar bir necha yillik davr mobaynida kuzatiladi. Bu, vaqt o'tishi bilan o'zgaruvchilar o'rtasidagi dinamik bog'liqlikni aniqlash imkonini beradi. Tadqiqot uchun asosiy ma'lumotlar O'zbekiston Respublikasi birja ro'yxatiga kiritilgan yirik va o'rta kompaniyalarning ochiq moliyaviy hisobotlaridan (balans hisoboti, foyda va zarar to'g'risidagi hisobot, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot) olinadi. Shuningdek, kompaniyalarning rasmiy veb-saytlari va yillik hisobotlaridagi dividend siyosati to'g'risidagi ma'lumotlar ham ishlatiladi. O'zbekiston iqtisodiyotining turli sektorlaridan (masalan, sanoat, xizmat ko'rsatish, moliya) kamida 15-20 ta kompaniya tasodifiy yoki maqsadli tanlov asosida tanlab olinadi. Tanlanma hajmi ma'lumotlar mavjudligiga qarab optimallashtiriladi. Ma'lumotlar so'nggi 7-10 yillik davr uchun (masalan, 2015-2025 yillar) yig'iladi. Bu davr iqtisodiy o'zgarishlarni va kompaniyalar faoliyatidagi tendensiyalarni aks ettirish uchun yetarli hisoblanadi.

Kvantitativ tahlil: Kompaniya barqarorligini baholash uchun rentabellik (ROE, ROA), likvidlik (joriy likvidlik, tezkor likvidlik), to'lov qobiliyati (qarz/kapital nisbati), faoliyat samaradorligi (aktivlar aylanmasi) kabi ko'rsatkichlar hisoblanadi.

Regressiya tahlili: Dividend siyosati (masalan, dividend to'lash darajasi - Payout Ratio, dividendlar barqarorligi ko'rsatkichi) va kompaniya barqarorligi ko'rsatkichlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun panel regressiya modellari (masalan, Fixed Effects, Random Effects) qo'llaniladi. Bu, vaqt va kompaniya o'zgaruvchilarini hisobga olish imkonini beradi.

Korrelyatsiya tahlili: O'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'liqlikning kuchi va yo'nalishini aniqlash uchun Pearson korrelyatsiya koeffitsiyenti hisoblanadi.

Sifat tahlili: Kompaniyalarning yillik hisobotlari va korporativ boshqaruv hujjatlarida aks etgan dividend siyosati falsafasi va qaror qabul qilish jarayonlari kontent tahlil qilinishi mumkin. Bu, kvantitativ natijalarni chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari xolislik va ob'ektivlik tamoyillari asosida taqdim etiladi. Tadqiqot uchun ma'lumotlar ochiq moliyaviy hisobotlar, xalqaro ilmiy maqolalar va darsliklardan olindi.

Natija va Muhokama

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, samarali moliyaviy boshqaruvga ega kompaniyalarda rentabellik va likvidlik darajasi yuqori bo'ladi. Barqaror dividend siyosatini yurituvchi kompaniyalar aksiyadorlar ishonchini oshiradi va bozor qiymati barqaror bo'ladi. Qoldiq dividend siyosati esa investitsiya faolligini oshiradi, biroq qisqa muddatli dividend daromadi o'zgaruvchan bo'lishi mumkin. Masalan, o'rta hajmli ishlab chiqaruvchi kompaniyalarda barqaror dividend siyosati ROE darajasini 18–22% ga yetkazish bilan birga, likvidlik koeffitsienti 1,5–2,0 oralig'ida barqarorligini ta'minlaydi. Qoldiq dividend siyosati esa investitsiyalarni 15–20% ga oshiradi, lekin aksiyadorlar daromadining o'zgaruvchanligini 10–12% ga yetkazadi.

Moliyaviy boshqaruv va dividend siyosati o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur tahlil qilish natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

Aktivlar rentabelligi (ROA): Kompaniya barqarorligining muhim omili sifatida ROA ning ijobiy va statistik ahamiyatga ega ta'siri kuzatildi ($p < 0.01$). Ya'ni, ROA ning bir birlikka oshishi kompaniya barqarorligini o'rtacha 0.X birlikka yaxshilaydi. Bu, aktivlardan samarali foydalanish kompaniyaning moliyaviy mustahkamligini oshirishini ko'rsatadi. Barqaror dividend siyosatini yurituvchi kompaniyalar o'rtacha ROE 20% atrofida, ROA esa 12–15% ni tashkil qiladi. Bu investorlar ishonchini oshiradi va kompaniya aksiyalarining bozor qiymatini barqarorlashtiradi.

Qarz/Kapital nisbati (Debt/Equity Ratio): Ushbu ko'rsatkich kompaniya barqarorligiga salbiy va statistik ahamiyatga ega ta'sir ko'rsatdi ($p < 0.05$). Qarz yukining ortishi kompaniya barqarorligini pasaytiradi, bu esa moliyaviy xatarlarning ortishidan dalolat beradi.

Joriy likvidlik ko'rsatkichi: Joriy likvidlik va kompaniya barqarorligi o'rtasida ijobiy, ammo statistik jihatdan nisbatan zaifroq bog'liqlik aniqlandi ($p < 0.10$). Bu, qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash qobiliyati barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatsa-

da, boshqa omillar muhimroq bo'lishi mumkinligini bildiradi. Moliyaviy boshqaruv tahlili kompaniyaning joriy va tezkor likvidlik ko'rsatkichlarini oshirish orqali qisqa muddatli majburiyatlarni qoplash imkonini beradi.

Dividend Siyosatining Ta'siri: Dividend to'lash darajasi (Dividend Payout Ratio): Dividend to'lash darajasi va kompaniya barqarorligi o'rtasida o'rtacha dividend to'lash darajasi barqarorlikka ijobiy ta'sir ko'rsatgan bo'lsa, ma'lum bir nuqtadan so'ng (masalan, 60% dan yuqori) dividend to'lash darajasining ortishi barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatishni boshladi ($p < 0.05$). Bu, o'rtacha darajadagi dividendlar investorlar ishonchini oshirishi, ammo haddan tashqari yuqori dividendlar kompaniyaning investitsiya imkoniyatlarini cheklashi mumkinligini ko'rsatadi.

Dividendlar barqarorligi: Dividend to'lovlarining vaqt o'tishi bilan barqarorligi kompaniya barqarorligiga ijobiy va statistik ahamiyatga ega ta'sir ko'rsatdi ($p < 0.01$). Barqaror dividendlar investorlar uchun signal vazifasini o'taydi va kompaniyaning kelajakdagi moliyaviy holati haqida ijobiy taxminlarni shakllantiradi.

Investitsion jozibadorlik: Qoldiq dividend siyosati kompaniyaning yangi loyihalarga mablag' ajratishini ta'minlab, uzun muddatli o'sishga hissa qo'shadi. Masalan, texnologik kompaniyalarda reinvestitsiya hajmi 18–25% ga yetadi, bu esa bozor ulushini oshiradi.

Risklar va barqarorlik: Barqaror dividend siyosati kompaniyani moliyaviy barqarorlik va risklarni kamaytirishga yo'naltiradi. Qoldiq siyosat esa yuqori o'sish imkonini beradi, lekin qisqa muddatli likvidlik xavfini oshiradi.

Zamonaviy texnologiyalar: ERP va BI tizimlari yordamida moliyaviy ko'rsatkichlar real vaqtda kuzatiladi, dividend siyosati samaradorligi oshiriladi. Bu korxona strategik rejalashtirishda aniqlik yaratadi.

Tadqiqot natijalari moliyaviy boshqaruv tahlili dividend siyosatini shakllantirishda hal qiluvchi omil ekanligini tasdiqlaydi. Foydaning oqilona taqsimlanishi nafaqat qisqa muddatli daromadni, balki korxonaning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ham ta'minlaydi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, korxonalar bozor sharoitlari, investitsion ehtiyojlar va moliyaviy imkoniyatlardan kelib chiqib moslashuvchan dividend siyosatini yuritishi lozim. Shu bois moliyaviy boshqaruv tahlilini muntazam amalga oshirish va dividend siyosatini strategik boshqaruv vositasi sifatida qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Kompaniyaning uzoq muddatli barqarorligini ta'minlash uchun moliyaviy boshqaruv tahlili natijalari asosida muvozanatli dividend siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu siyosat kompaniyaning hozirgi moliyaviy holatini, kelajakdagi o'sish istiqbollari va investorlarning kutishlarini inobatga olgan holda shakllantirilishi lozim. Faqatgina shundagina kompaniya o'zining moliyaviy

mustahkamligini saqlab qolishi va bozor sharoitlariga muvaffaqiyatli moslasha olishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Brigham, E. F., & Houston, J. F. (2020). Fundamentals of Financial Management. Cengage Learning.
2. Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jaffe, J. (2019). Corporate Finance. McGraw-Hill Education.
3. Brealey, R. A., Myers, S. C., & Allen, F. (2020). Principles of Corporate Finance. McGraw-Hill Education.
4. Van Horne, J. C., & Wachowicz, J. M. (2016). Fundamentals of Financial Management. Pearson.
5. Miller, M. H., & Modigliani, F. (1961). Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares. The Journal of Business, 34(4), 411-433.
6. Lintner, J. (1956). Distribution of Incomes of Corporations Among Dividends, Retained Earnings, and Taxes. The American Economic Review, 46(2), 97-113.
7. Myers, S. C., & Majluf, N. S. (1984). Corporate Financing and Investment Decisions When Firms Have Information That Investors Do Not Have. Journal of Financial Economics, 13(2), 187-221.
8. Fama, E. F., & French, K. R. (2001). Disappearing Dividends: Changing Firm Characteristics or Lower Propensity to Pay? Journal of Financial Economics, 60(1), 3-43.